

Zastavení první:

NAROZENÍ

(O ILUSTRÁTORU ADOLFU KAŠPAROVI)

Rodil se modrý den roku 1986, kopce kolem nabíraly měděnou barvu, léto kamsi odcházelo, vzduch na kolonádě byl vlhký, těžký.

Před okamžikem jsem zažil překvapení. U tryskajícího karlovarského vřídla mě oslovil čtenář, gymnazijní profesor češtiny, nyní už v penzi, a upozornil mě, že zahraniční rozhlas nedávno vysílal relaci otázek kolem narození Boženy Němcové.

„Bylo to velice zajímavé,“ dodal zasvěceně a téměř tajemně. „Zpochybňovali rodičovství Panklových, prý je Betty šlechtickým dítětem. Matka Dorothea Périgordová-Zaháňská, otec hrabě Karl Clam-Martinic.“

Pít prameny se chodívalo před snídaní, zářijová rána byla omotána do zlaté rosy, napsal by špatný básník, okolní lesy na všech pahorcích a stráních svítily babím létem. Rozloučil jsem se s profesorem, spěchám pěšky ke Švýcarskému dvoru, kde jsem ubytován, za karlovarským divadlem ostře vzhůru. Rostou tam holubinky a tlí loňské a předloňské listí, pak tunýlkem podejít dráhu bývalé lanovky, která

už léta nejezdí. Ještě než zabočím sadem k lázeňské budově, zůstane vpravo v zelené houštině na skalnaté výšině empírový altán, nazývají ho tady chrámek lásky nebo Dorothein pavilon. To proto, že ho dal postavit v roce 1791 hrabě Christian Clam-Gallas kněžně Dorothee Zaháňské-Kuronské, prý byl jejím milencem. Celé té zdejší oblasti – začínala u lázeňského domu Boží oko, kde dnes stojí známý grand-hotel Pupp – se říkalo Dorotiny nivy.

Dorotiny...

Je to náhoda, že denně chodím kolem jejího altánu? Je, jistěže je. Kdoví, co se v onom rozhlasovém pásmu vlastně tvrdilo... Ano, bylo by třeba znát text té relace. Dělal prý ji spisovatel Ota Filip s nějakým badatelem.

Když jsem se vrátil z lázní do Prahy, prohlédl jsem si nejdříve své zápisky o všem, co souviselo s narozením ženy, kterou dnes známe jako velkou českou spisovatelku.

Datum křtu je to jediné, co víme snad přesně: 5. únor 1820.

Datum narození neznáme, z toho vznikly a dodnes vznikají mnohé hypotézy.

Když v roce 1911 psal knihu o Boženě Němcové univ. prof. Václav Tille, poznamenal: „Křestní list Němcové – za svobodna Barbory Panklové – není znám. Sama napsala Tomkovi, že se narodila 5. února 1820 ve Vídni.“

Jak došla Němcová k tomuto datu, neměla-li křestní list? Obvykle se předpokládá, že novorozeně je pokřtěno co nejdříve, den dva po narození, aby se nestalo „nekřtěňátkem“ v případě, že by zemřelo brzy po porodu...

Někdo podotkne, že na to žádný předpis neexistoval. Teoreticky vzato (ale i prakticky), mohlo se děcko narodit třeba v roce 1818 a být pokřtěno až za rok, za dva, za tři... Pro podobné počínání by však musel existovat pádný důvod.

ZAHRADA ŽIVOTA PANÍ BETTY

Rekapitulujeme: neznáme den narození, známe den křtu. Ovšem badatelé za mnoho desítek uplynulých let zjistili, že existující zápisy ve vídeňských matrikách se od sebe liší. V roce 1912 vyšel k padesátému výročí spisovatelčiny smrti dík Učitelské jednotě Komenský v Náchodě sborník statí o jejím životě a díle a v něm řídící učitel Václav Černý (1862–1941) z České Čermné u Náchoda reprodukoval křestní záznam podle vídeňské matriční knihy. V překladu do češtiny zní takto:

Jméno křtícího: páter Herrmann Praxmarer. *Rok, měsíc, den:* 5. února 1820. *Bydliště a číslo domu:* Alservorstadt čp. 206. *Jméno pokřtěného:* Barbora. *Náboženství:* katolické. *Pohlaví:* ženské – *lože:* nemanželské. *Jméno a povolání otce:* Johann Pankl, panský kočí. *Křestní jméno a příjmení matky:* Terezie, dcera Jiřího Novotného. *Kmotři:* Barbora Hauptmannová, městská hostinská.

Dodatečné poznámky: „Legitimována sňatkem uzavřeným nyní 7. srpna 1820 ve farním kostele ve Skalici.“

Zápis o legitimování byl učiněn skutečně dodatečně až po sňatku Pankla ve Skalici, poté byla doplněna rubrika Jméno a povolání otce, do té doby – tedy do legitimizace – prázdná...

Jenže...

Badatel dr. Miloslav Novotný přišel v roce 1938 s nepříjemnými a znepokojujícími otázkami – měl před sebou fotokopii dalšího křestního zápisu z Vídně a v něm stálo i jméno porodní báby: Regina Gudmannová, čp. 200.

Znamená to, že existují dva záznamy? Nastaly dohady a vznikla různá podezření, proč je Gudmannová zapsána jen v jedné jediné matrice...

Běžely roky, teprve až osmdesátá léta přinesla vyjasnění: tehdy publikovala dr. Helena Sobková několik statí. Zatímco závěry její studie Nové úvahy o narození a původu Boženy Němcové (Spolek

českých bibliofilů a PNP, Praha 1988) trpí vykonstruovaností a přání tu je spíše otcem myšlenky, stať Nové objasnění křestního zápisu Boženy Němcové (Česká literatura 1986) zajímavě vysvětluje celý problém. V roce 1820 se ve Vídni zaznamenávaly křestní zápisy do tří různých knih.

Kniha A bývala vždy uložena na faře kostela, kde se křtilo, v našem případě v Alserstrasse, kdysi Alservorstadt při kostele Nejsvětější Trojice.

Kniha B je uchována na stejné faře, ale oddíl *Anmerkungen* (poznámky) neměl záznam o porodní bábě – neměl je v případě Barbory Novotné ani v případě všech dalších dětí křtěných toho dne. Rubrika zůstávala volná pro jiné zápisy, sem se například zapsala ona věta: „Legitimována sňatkem uzavřeným nyní 7. srpna 1820 ve farním kostele ve Skalici.“ Později se do této *Knihy B* vepsalo i jméno otce, tedy po sňatku.

Kniha C je druhopis uložený v archivu arcibiskupského ordinariátu.

Tím se vyjasnily některé problémy – např. proč záznamy nejsou jednotné, stejné. Nyní je tedy jisté, že Barbora byla podle matričních zápisů nemanželským dítětem. A dále že matriky připisují mateřství Terezii, dceři „des Georg Nowotny“, Jiřího Novotného.

Kdo byla ona Terezie, o tom se popsalo mnoho stránek.

Manžel vnučky Boženy Němcové prof. Zdeněk Záhoř uveřejnil v roce 1915 Příspěvek k životopisu BN v Novině Jana Herbena a v něm se jako první snažil tuto Terezii identifikovat. Věděl na základě matričních studií učitele V. Černého v Kladsku, že „babička“ z knihy měla několik dětí – Černý našel v matrikách čtyři syny a dvě dcery – a jednou z dcer byla Johanna Barbora *Terezie*. Narodila se 5. října 1805 a Záhoř ji určil jako matku malé Barbory, protože druhá dcera se jmenovala Johanna Magdalena Františka.

My ovšem víme, že Barbora byla pokřtěna začátkem února 1820 – znamenalo by to, že matce pozdější Boženy Němcové bylo 14 let a 4 měsíce? Že tedy přišla do jiného stavu ve 13 letech a 7 měsících?

Podivné.

Ale jiné vysvětlení se nenašlo, a tak nejen Zdeněk Záhoř, ale i Zdeněk Nejedlý, Václav Tille, Josef Lelek a Miloslav Novotný, zkrátka všichni známí badatelé, přijali tuto eventualitu. Dr. Novotný dokonce požádal o lékařský posudek významného MUDr. V. Rubešku a ten potvrdil, že existence čtrnáctileté matky je možná. V roce 1945 sice antropolog Jindřich A. Valšík publikoval své záporné stanovisko, ale k němu téměř nikdo nepřihlížel. Do literárněhistorických příruček a učebnic se dostal údaj o čtrnáctileté matce Boženy Němcové.

Z tohoto „faktu“ se pak kombinovalo dál: vědělo se, že matka Němcové, z BABIČKY známá Terezie Panklová, neměla svou dceru příliš v lásce, ta inklinovala spíše k Panklovi, kterého milovala. Chlad mezi matkou Panklovou a dcerou Betty byl všeobecně známý a nyní se vysvětloval tak, že Panklová stále spatřovala v Betty důkaz svého prohřešku v mládí, který jí pokazil život.

Jenže otázky, ten vzrušující doprovod každé nejasnosti, nedaly badatelům spát. Zvláště po roce 1932, kdy v Zaháni našel Jan Konečný záznam o smrti Terezie Panklové: zemřela 4. prosince 1863 ve věku 63 let 5 měsíců a 7 dnů. Co z toho vyplývá?

Jestliže ve chvíli úmrtí měla Terezie uvedený věk, musela se narodit 27. června 1800! Ovšem v matrice narozených byl zanesen 5. říjen 1805... Tak to kdysi našel učitel Václav Černý; kromě Terezie tu mají podchycenou Johannu Magdalenu Františku, narozenou 1. ledna 1803, je tady však i záznam o smrti dcery Anny – věk čtrnáct dnů, den úmrtí 16. ledna 1803.

Znamená to, že Johanna Magdalena Františka a Anna byly dvojčata, z nichž Anna se narodila o den dva později než Johanna? Ovšem u Anny nenašel Václav Černý žádný záznam o narození...

Zdálo se to všechno zamotané. Pak však důvěrný znalec díla Boženy Němcové a jeho největší vykladač ve druhé polovině dvacátého století Miloslav Novotný publikoval křestní list Jana Křtitele Pankla, který se narodil v rakouském Gainfarnu 24. června 1794 a zemřel 27. června 1850 v Zaháni. Křestní list by sám o sobě nebyl zajímavý, měl však dole podivuhodný přípisek, jímž se vlastně celá diskuse o čtrnáctileté matce spisovatelky jednoznačně uzavřela:

„Getraut am 7. 8. 1820 in Böhm(isch) Skalitz mit Nowotny Johanna Barb(ara) Ther(esia) aus Glatz.“ („Oddán 7. 8. 1820 v České Skalici s Novotnou Johannou Barborou Terezií z Kladska.“)

Tím byla potvrzena čtrnáctiletá Terezka jako matka Boženy Němcové. Problém, zda se Johanna Barbora Terezie narodila 27. června 1800 (podle výpočtu Konečného), či 5. října 1805 podle matričního nálezu Václava Černého, Miloslav Novotný neřešil – měl v ruce křestní Panklův list, v němž se zcela určitě a jasně potvrzovalo, že si tento muž vzal za ženu Johannu Barboru Terezii z Kladska... Jak se však za čas zjistilo, měla věc jeden háček: přípisek o oddavkách byl podvrh!

Že slovo „podvrh“ je příliš silné? Řekněme to tedy jinak: ve stati Pravda o matce Boženy Němcové (1973) se přepis nazývá „zmatečný“ a pokračuje se:

(Zápis – pozn. M. I.) „...není datován ani ověřen, k jeho provedení bylo použito předtiskového razítka *Getraut am... in... mit...* doplněného zápisem psaným modrým inkoustem... Podle posledních informací, které získal Adolf Irmann z farního úřadu v Gainfarnu, provedl zmíněný dodatečný zápis v matrice pokřtěných kaplan Raimund Hainnisch, který na faře působil až do své smrti v roce 1967. Je tedy dodatečný zápis nového data a byl nejspíše proveden po druhé světové válce...“